

Dünyada ve Türkiye’de Endüstriyel Süt İşleme

Dünyada üretilen toplam süt miktarı farklı kuruluşlar tarafından açıklanmaktadır. Bu kuruluşlar temelde birbirleriyle bağlantılı olmalarına rağmen veri toplama metodlarındaki farklılıklar nedeniyle toplam süt üretim miktarında bazı sapmalar gözlenmektedir. IDF verilerine göre 2012 yılı büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen toplam süt miktarı 770 milyon tondur. FAO tahminlerine göre 2011 yılı toplam süt üretimi 738,9 milyon ton iken 2012 yılında %2 artarak yaklaşık 754 milyon tona ulaşmıştır.

Dünyada endüstriyel süt işleme

IDF verilerine göre 2012 yılında dünyada sanayiye aktarılan toplam süt miktarı bir önceki yıla göre %1,8 artmıştır. Özellikle ciddi bir şap hastalığı salgını ile mücadele etmek zorunda kalan Mısır gibi bazı ülkelerde, sanayiye aktarılan süt miktarında düşüş olmuştur (-%13). Süt üretimindeki gelişime paralel olarak Avustralya (- %3) ve Güney Afrika'da (-%1,8) sanayiye aktarılan süt miktarı azalırken Türkiye ve Güney Kore iki haneli artış göstermiş ve bunun yanı sıra Yeni Zelanda'da (%8,5) istikrarlı bir artış olmuştur.

İnek Sütü

Dünya toplam süt üretim miktarının %83'ünü inek sütü oluşturmaktadır. Üretim artışı, 2011 yılında bir önceki yıla göre %2,7 oranında gerçekleşirken 2012 yılında toplam üretim bir önceki yıla göre %2,1 artış göstermiştir. IFCN verilerine göre ise 2012 yılı inek ve manda sütü toplam üretimi bir önceki yıla göre %2,6 artarak toplamda 739 milyon ton olarak hesaplanmıştır. Dünya inek ve manda sütünün toplam üretiminin %54'ü Asya ve Avrupa kıtasında gerçekleşmektedir.

Diğer hayvanlardan elde edilen sütler

Manda sütü üretimi; 2012 yılında %3,5'lik büyüme ile inek sütünden daha fazla üretim artışı göstererek 101 milyon tona ulaşmıştır. Manda sütü, yoğun olarak sadece birkaç ülkede üretilmektedir. Toplam üretimin %90'ından fazlası Hindistan ve Pakistan'da gerçekleştirilmektedir. Üretimde Hindistan ve Pakistan'dan sonra sırasıyla Mısır, Çin, İran ve İtalya gelmektedir. Dünya toplam süt üretiminin yaklaşık %2,4'ünü keçi sütü; %1,3'ünü koyun sütü ve % 0,4'ünü deve sütü oluşturmaktadır. 2012 yılı FAO verilerine göre dünyada keçi sütü ağırlıklı olarak Asya (%60), Afrika (%22) ve Avrupa'da (%15) üretilmesine rağmen koyun sütü üretimi Asya (%46) ve Avrupa'da (%32); deve sütü üretimi ise daha çok Afrika'da (%91) gerçekleştirilmektedir.

FAO ve USDA Verileri

USDA ve FAO yılda iki kez ülkeler bazında süt üretimine ilişkin verileri içeren raporlar yayımlamaktadır. FAO araştırmaları, toplam 35 ülke için bütün türlerden elde edilen süt miktarını kapsayan sonuçlar ortaya koyarken USDA araştırmaları, 13 farklı ülkenin inek sütü üretimine dair verileri içermektedir. Her iki kuruluşun da yayımladıkları 2013 yılı süt üretim miktarları birbirleriyle benzerlik göstermektedir.

Buna göre Brezilya, Çin ve Hindistan'ın süt üretiminde düzenli bir artış olurken AB, ABD ve Kanada'da nispeten daha düşük oranlarda bir artış görülmüştür.

Süt Sanayi Trendleri

Süt ürünleri üretim miktarında 2012 yılında artış olmuştur. Büyüme oranları; tereyağı ve peynir için 2011 yılı ile aynı seviyede olurken süt tozu üretimindeki büyüme, istikrarlı bir şekilde devam etmiştir.

İçme Sütü ve Fermente Süt ürünleri üretimi

IDF verilerine göre dünya içme sütü üretimi 2012 yılında bir önceki yıla göre %3,6 artış göstermiştir. İçme sütü üretimi, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde artmıştır. Özellikle Çin, içme sütü üretimini %29 artırmıştır. Başta ABD (-%1,7), AB (-%0,4) ve Japonya (-%1,8) olmak üzere bazı ülkelerde ise içme sütü üretiminde azalma gözlenmiştir. Fermente ürünlerin üretimi de içme sütüne benzer şekilde dünyanın çoğu bölgesinde artmıştır. Bu artış özellikle Meksika'da (%18), Japonya'da (%10,2) ve İran'da (%12,5) daha etkili olurken ABD'deki (%3,4) büyüme genel itibari ile yoğurt tüketimindeki artıştan kaynaklanmaktadır.

Dünya genelindeki fermente süt ürünleri üretimindeki artışın istisnası 2012 yılında Avrupa Birliği olmuştur. Başta Almanya (-%4,3), İngiltere (%5,2) ve Belçika (-%6,8) olmak üzere çoğu Avrupa ülkesinde fermente süt ürünleri üretimi düşmüştür.

Tereyağı ve Diğer Süt yağları üretimi

Dünya tereyağı ve diğer süt yağları toplam üretim miktarının 2012 yılında bir önceki yıla göre %3,3 artarak 10 milyon tona ulaştığı tahmin edilmektedir. Dünya toplam tereyağı ve diğer süt yağları üretiminin %40'ı Hindistan'da gerçekleşirken son 10 yıldaki düşüşün ardından AB'de 2012 yılında tereyağı üretimi artmıştır.

Endüstriyel peynir üretimi

Dünya endüstriyel peynir üretimi 20 milyon tonun üzerindedir. Dünya peynir üretiminin %80'inden fazlası inek sütü kullanılarak endüstriyel olarak üretilir. Kalan %20'lik kısım ise çiftçinin kendi tüketimi için ürettiği ve diğer türlerden (koyun, keçi ve manda) elde edilen süt ile yapılan peynirlerden oluşmaktadır.

Dünya toplam peynir üretiminin %70'ini Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri gerçekleştirilmektedir. IDF verilerine göre, inek sütünden elde edilen peynirlere ilişkin üretim miktarı 2012 yılında bir önceki yıla göre yüzde 2.2 artmıştır. Mısır gibi birkaç istisna dışında peynir üretimi dünyanın pek çok yerinde artarken AB ve ABD'de peynir üretiminde ihracattaki hareketlilikten kaynaklı artışlar gözlemlenmiştir.

Konsantre süt retimi

Sovyet Rusya, AB ve ABD; 1980'li yıllarda konsantre süt üretimi ve pazarına hakimken günümüzde Uzak Doğu (Malezya, Tayland, Singapur ve Çin) ve Güney Amerika (Brezilya, Peru, Şili) gibi geniş bir coğrafyada yaygın olarak konsantre süt üretilmektedir. FAO dünya konsantre süt üretiminin yıllık 5 milyon civarında olduğunu tahmin etmektedir. AB'de konsantre süt üretimi, başta Libya olmak üzere üçüncü ülkelere yapılan ihracattaki artışa paralel olarak %8,3 artmıştır.

Süt Tüketimi

Dünya nüfusunun 7,1 milyar olarak tahmin edildiği 2012 yılında; kişi başına ortalama süt tüketimi 109,1 kg süt eř değeridir. Bu sayı aynı zamanda global tüketimde son yedi yılda %8 (7,6 kg) artış olduğunu göstermektedir. içme Sütü, Tereyağı ve peynir Tüketimi Aşağıdaki dünya haritalarında ülkeler bazında süt, tereyağı ve peynirin kişi başına düşen tüketim miktarları göstermektedir.

Dünyada Bölgesel süt ve süt ürünleri tüketimi

Dünyada Bölgesel Süt ve Süt rnleri Tüketimi Bölgesel süt tüketimi, süt üretimi ve ticarete konu olan süt ve süt ürünleri miktarı ile llmektedir.

FAO'ya göre bölgesel tüketim, üretim ve ticaretin dengelenmesi ile hesaplanmaktadır. Buna göre dünyadaki toplam süt miktarının %41'i Asya'da, %27'si ise Avrupa'da tüketilmektedir. Süt ve süt ürünleri konusunda dünyanın herhangi bir bölgesi için hesaplanan kendi kendine yeterlilik oranı 100'n altında ise söz konusu bölgede ithalat, yurt içi arz ve talep dengesini sağlamada en önemli araçlardan birini oluşturmaktadır.

Süt ve süt ürünlerinde net ithalatçı bölgelere Asya, Afrika ve Orta Amerika lkeleri örnek gsterilebilecekken AB ve Kuzey Amerika lkeleri ihracatçı konumundaki ülkelerdir. Üretim-tüketim-ihracat oranları dikkate alındığında bu konudaki en çarpıcı rneği Okyanusya oluşturmaktadır. Okyanusya, dünyada net ihracat miktarının yurt içi tüketimden fazla olduğu tek bölgedir. Okyanusya'da toplam üretim %70'i ihraç edilmektedir.

Türkiye'de süt sektörü ve sığırcılık işletmeleri

Süt Sığırcılık işletmeleri Türkiye'deki çiğ süt üretimine ilişkin toplam süt sığır işletme sayısı, diğer ülkelere kıyasla oldukça yüksektir. Ancak işletmelerin sahip oldukları sığır sayısına göre kapasiteleri gruplandırıldığında, ülkemizde çok sayıda küçük ölçekli süt sığır işletmesi olduğu görülmektedir.

AB ye ülkelerinde çiftlik başına düşen süt ineği sayısı 32,2 baş iken Türkiye'de; bu ortalama 4,5 baş civarındadır. Ülkemizde işletme sayıları giderek azalmakta olup 2011 yılında 1.744.859 olan işletme sayısı, 2013 yılında 1.250.947 olmuştur. Süt

işletmelerinin %76,3'ü 1-10 baş arası hayvana sahipken işletmelerin %98,38'lik bir kısmı 50 baştan daha az hayvana sahip çiftliklerden oluşmaktadır. İşletmelerin sahip oldukları hayvan sayılarına göre küçük ölçekli olması; girdi maliyetlerinin yüksek olmasına, süt verimi yüksek sığır ırklarının temininde güçlükler, süt ve ürünlerinin pazarlanması ve genel anlamda süt sığırcılığının etkinliği ve verimliliğinin sağlayacak olan örgütlenmede güçlükler neden olmaktadır.

Büyükbaş Ve Küçükbaş Hayvan Varlığı

Günümüzde bireylerin beslenme konusunda daha bilinçli hale gelmesi ve hayvansal ürünlerin yeterli ve dengeli beslenmede hayati öneme sahip olmasıyla tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hayvancılık önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun yanında kırsal kalkınmayı destekleme programları ve hayvancılığa verilen desteklerle hayvancılık faaliyetleri ticari açıdan da daha cazip hale gelmiştir.

Ülkemizde hayvancılık faaliyetlerindeki artış ve sektördeki büyüme; ulusal gelirin ve istihdamın arttırılması, diğer sektörlere ham madde sağlamasıyla ülke ekonomisine sağladığı katkının artması, istikrarlı kalkınmaya sağladığı katma değerde artış, kentsel göçü ve bunun ortaya çıkardığı sosyal problemleri azaltması gibi sosyal ve ekonomik birçok sorunun çözümüne katkı sağlamaktadır.

Sağılan Hayvan Varlığı

Ülkemizde süt hayvancılığı; sığır verim seviyelerinin yükseltilmesi, bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesi ve üreticilerin süt hayvancılığı konusunda bilinçlenmesi ve ihtisaslaşmasıyla daha cazip hale gelmiştir. Dolayısıyla sağılan toplam hayvan varlığında artış görülmüştür. Sağılan inek, koyun ve keçi sayıları hayvan varlığına paralel bir durum göstermekte olup 2013 yılında bir önceki yıla göre artarak sağılan inek sayısı 5.607.272 baş, koyun sayısı 14.287.237 baş, keçi sayısı ise 3.943.318 baş olmuştur.

Aynı yıl inek sütü 16,6 milyon ton; koyun sütü 1,1 milyon ton; keçi sütü de 415 bin ton olarak hesaplanmıştır. Süt verimliliğinde bütün türlerde gelişme olmakla birlikte en büyük gelişme hayvan başına elde edilen süt veriminde olmuştur.

Süt üretimi

Ülkemizde süt üretimi hayvan varlığı ve laktasyon verimlerindeki artışa paralel olarak artış göstermektedir. 2013 yılında bir önceki yıla göre % 4,7 oranında artarak 18.223.712 ton olmuştur. 1930 yılında elde edilen çiğ sütün %38,24'ü inekten elde edilirken 2013 yılında bu oran %91,4'e çıkmıştır. Aynı oranda sırasıyla mandada % 14,19'dan % 0,3'e; koyunda % 20,38'den %6,0'ya; keçi de ise %27,18'den %2,3'e düşmüştür. TÜİK tarafından aylar bazında yayınlanan süt ve süt ürünleri üretim istatistiklerine göre 2013 yılında entegre süt işletmeleri tarafından toplanan inek sütü miktarı toplamı 7.932.485 tondur. Ülkemiz süt sektörünün en önemli sorunlarından birini kayıt dışı süt üretimi oluşturmaktadır. 2010 yılında inek sütü üretimindeki

kayıtlılık oranı %53,96 iken bu oran 2011 yılında %47; 2012 yılında ise %46,66 olmuştur. Süt işletmeleri tarafından toplanan koyun, keçi ve manda sütü miktarlarının toplam üretim miktarına oranı ise inek sütündeki orandan daha düşüktür.

İçme Sütü Üretimi

TÜİK verilerine göre 2013 yılında ülkemizde içme sütü üretim miktarı, 1.323.942 ton olarak hesaplanmıştır.

Peynir Üretimi

Ülkemiz kahvaltılık kültüründe önemli bir yere sahip olan peynir, üretimi modern süt işleme tesislerinde ve mandıra olarak tabir edilen işletmelerde gerçekleştirilen en temel süt ürünleri arasındadır. Çeşitli kaynaklara göre dünyada toplam 2 bin ile 4 bin arasında peynir çeşidi olduğu belirtilirken Kafkas Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre Türkiye’de 193 çeşit peynir üretimi gerçekleştirilmektedir.

Yoğurt ve Ayran Üretimi

Yoğurt ve ayran üretim miktarları her yıl artış göstermektedir. Yoğurt üretimi; 2013 yılında % 2,7 artarak 1.081.390 ton olmuştur. Özellikle yaz aylarında üretiminde artış görülen ayranın ise 2013 yılındaki toplam üretim miktarı; bir önceki yıla göre %10,2 artarak 560.101 ton olmuştur.

Türkiye’de süt ve süt ürünleri tüketimi

Türkiye’de süt ve süt ürünleri tüketimine ilişkin net veriler bulunmamakla beraber, içme sütü ve diğer süt ürünlerinde kişi başı yıllık tüketim miktarları tahmini olarak hesaplanmaktadır. Daha önceki bölümlerde de ele alındığı üzere, süt üretimimizdeki kayıt dışılık süt ve süt ürünlerine ilişkin tüketim miktarlarının hesaplanmasında güçlük yaratmaktadır. Belirli bir birim ağırlıktaki süttten farklı süt ürünlerinin elde edilmesi, söz konusu birim miktara ilişkin tüketim hesaplamasında mükerrerliğe sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra kayıtlı süt üretim miktarları üzerinden hesaplanan tüketim değerleri haricinde üreticinin öz tüketim payı, akraba ve yakın çevresi ile paylaştığı ya da gönderdiği miktar ve her ne kadar tüketim istatistiklerini saptıracak oranlarda olmasa da yine üreticinin kendi pazarladığı süt miktarı; ülkemizde kişi başı yıllık süt ve süt ürünleri tüketim hesaplamasında karşılaşılan güçlüklerdir.

Gelir artışı, kentleşme ve bireylerin beslenme konusunda daha bilinçli tercihler yapması sonucu artan talep modern tesislerde üretilen süt ve süt ürünleri miktarının artmasını sağlamıştır. Ülkemizde kayıtlı içme sütü üretim miktarları ve dış ticaret verileri ile entegre süt işletmeleri tarafından toplanan süt miktarı haricinde kalan sütün miktarı ele alındığında; 2013 yılı kişi başı içme sütü tüketiminin yaklaşık 37,3kg olduğu tahmin edilmektedir. Ülkemizde toplamda 1.323.942 ton olan içme sütü üretim miktarının 1.128.678 tonu (%85) UHT olarak piyasaya sunulurken kalan miktar pastörize sütleri temsil etmektedir.

Peynir, Yoğurt ve Tereyağı Tüketimi

Türkiye’de en yoğun tüketilen süt ürünlerinden biri de peynirdir. Yıllar itibari ile üretimine paralel olarak tüketiminde de artış görülen ve en yüksek pazar payına sahip olan peynir çeşidi,beyaz peynirdir.2013 yılı itibari ile 600.266 ton olarak hesaplanan toplam peynir üretim miktarımız;yaklaşık 8 milyon ton olan entegre süt işletmeleri tarafından toplanan inek,koyun, keçi ve manda sütü haricindeki süt üretim miktarı ile peynir ithalat ve ihracatımızın da dahil edildiği bir hesaplama sonucu 2013 yılı kişi başına düşen yıllık peynir tüketim miktarımızın 16,5kg olduğu tahmin edilmektedir. Kültürümüzde önemli bir yere sahip olan yoğurt, içme sütünden sonra entegre süt işletmeleri tarafından toplanan süt miktarının en çok işlendiği süt ürünüdür. 2013 yılında üretimi%2,7 artarak 1.081.409 ton olarak hesaplanan yoğurdun yıllık kişi başı tüketim miktarı da 2013 yılında az da olsa artış göstermiştir. İçme sütü ve peynir tüketim rakamları kullanılarak yapılan benzer bir hesaplama ile 2013 yılı kişi başı yoğurt tüketimi 30,6 kg olarak hesaplanmıştır.Ülkemizde tereyağı tüketimi de oldukça yaygındır. Üretimi yıllar içinde artış gösterse de en yüksek ithalat miktarına sahip süt ürünü niteliği taşıması itibari ile tüketimi oldukça yüksektir.

Süt ve Süt ürünleri Dış Ticareti

“Türk Gümrük Tarife Cetveli”nde süt ve süt ürünlerinin de dahil olduğu 4. Fasıl’da (Süt ürünleri; kuş ve kümes hayvanlarının yumurtaları; tabii bal; tarifinin başka yerinde belirtilmeyen veya yer almayan yenilebilir hayvansal menşeli ürünler) yer alan ürünler için 2013 yılı ihracat miktarımız 662,4 milyon dolardır. Aynı fasılda yer alan süt ve süt ürünleri toplam ihracatımız bir önceki yıla göre %25 artış göstererek 281,5 milyon dolara ulaşmıştır.

Süt ve süt ürünleri toplam ihracatımız içinde, dondurma ve yenilebilen diğer buzlar hariç tutulduğunda en yüksek değer “diğer peynirler” (GTİP; 040690) grubuna ait olup özellikle kaşkaval ve beyaz peynirler; bu grubun en çok ihraç edilen ürünleridir. Daha sonra sırasıyla eritme peynirler (GTİP; 040630) %16,9; taze peynirler (GTİP; 040610) %14,7 ve peynir altı suyu ve ürünleri (GTİP; 040410) %11,8 oranlarıyla ihracatta önemli paya sahip olmuşlardır.

Süt ve ürünleri toplam ihracat miktarında 2013 yılında 153,7 milyon dolar ihracat değeriyle en büyük paya sahip olan peynirde en önemli ihracat bölgelerimiz Irak ve Suudi Arabistan iken iki ülkeye yapılan ihracat; toplam peynir ihracatımızın %61’ini oluşturmaktadır. UHT sütlerin de dahil olduğu 0401 tarife pozisyonlu“süt ve krema” ürünlerinde 2013 yılında 23,2 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirilirken bu ihracatın %64’ü Irak’a yapılmıştır. İhracat kalemleri içinde en göz alıcı gelişmenin görüldüğü 040410 GTIP altılı kodundaki peynir altı suyu ürünlerinde ihracat bir önceki yıla göre %80 artış göstererek 33,4 milyon dolara ulaşmıştır.